

INDIA, ANGLIA, JAPÁN

SIR STAFFORD CRIPPS indiai küldetése nem érte el a várt eredményi. A hindu nacionalizmus ellenállása nem változott meg még a szélső-baloldalról jött angol hivatalos küldöttel szemben sem, noha már régóta ismeretesek a hindu nacionalizmus újabb csoportjainak „baloldali“ és „szocialista“ rokonszenvei. India problémája ezúttal is megoldatlan kérdése maradt az angol birodalomnak.

Ez a megoldatlanság különös veszélyeket rejt magában a japán hódítás ellenében, mely már elérte Burma és India határait. „Burma nem India“, — hangzik az 1919-ben az angol parlament által elfogadott és 1921-ben életbelépett „Montagu-Chelmsfort-Report“ megállapítása, mely az indiai közigazgatás rendezése során elkülönítette a Hátsó-Indiával kapcsolatos Burmát India testéből. Indiát különben is nagy hegyláncok és sűrű dzsungel különíti el Burmától, mellyel csupán a tengeren közlekedett s melynek népe

is egészen más, mint a hinduk rengeteg változata. Burma, mondják az angolok, sosem volt része India eddigi állagának s Indiával való angol egysége is csak közigazgatási jellegű volt. A 230.000 négyzetmérföldnyi Burma lakossága mintegy 15 millió ember s a hinduk, kínaiak, malájok, indo-kínaiak keverékéből keletkezett. A lakosság nagyrésze buddhista s nem ismeri a kasztrendszert; a nők szabadok, nincs arisztokráciájuk. A keleti határszél - apró államai az angol főbiztos felügyelete alatt állanak. Az indiai alkotmány rendezésekor Burma is alkotmányt kapott, hasonlót az egyes hindu tartományokéhoz. Kétkamarás parlamentje van s a választási cenzus mértéke bizonyos adók fizetése (ez a gazdasági szempont Indiában is az angol érdekek javára érvényesült). A felsőház tagjainak felét a képviselőház választja, másik felét a kormányzó nevezi ki. Egyébként itt is az a „diarchia“ érvényesül, mint az indiai államok kormányzatában.

A következőkben látni fogjuk, mit jelent a „diarchia“ problémája a hindu-angol ellentét szempontjából. A „diarchia“ rendszere Burmában is éreztette a maga hatásait; ezek a hatások eleinte kedvezők voltak az angol közigazgatás és gazdaság számára, utóbb azonban — mivel annyi kérdést megoldatlanul hagyott ez a rendezés — a bennszülött nacionalizmus feszítőereje lett a vele szembeni ellenkezés. Ilymódon a Burmái népesség sem érezhette magáénak az államot s ez az idegenség — mivel az állam az angol uralommal azonosult — okozza azt, amiről különben egyformán olvashatunk angol, amerikai és japán hadijelentésekben, hogy t. i. a burmai lakosság jelentős része állott a japánok oldalára. Burma kérdésének eldöntése után a japán térfoglalás ott áll India kapuinál.

Ez a háborús helyzet olyan erőket szabadít fel az indiai nacionalizmusban, melyek eddig talán visszaszorultak e nacionalizmus sajátos, mondhatnák „európai“ jellegében. A hindu nacionalizmus régóta csodálattal nézi Japán felemelkedését, annál is inkább, mivel a hindu társadalomtól egészen a legújabb mozgalmakig idegen volt az ipar és a technika szelleme, melynek a japán imperializmus és nacionalizmus a maga sikerét köszönheti. Rabindranath Tagore, aki költő mivolta mellett a hindu nacionalizmusnak egyik legfigyelemreméltóbb teoretikusa is, nagy csodálattal szól a japán fejlődésről, hiszen Japánnak köszönhetik az ázsiai népek új öntudatosodásukat és önéreztetést. A XX. század elején lezajlott orosz-japán háború a kezdete annak az ázsiai közösségi propagandának, melynek élén Japán halad. Tagore már a század elejétől figyeli a japán eredményeket. A „Nacionalizmusról“ szóló könyvében megejtő színekkel festi azt az ázsiai egységet, mely egykor a béke és a szeretet, a szellem és a művelődés szálaival kötötte össze Ázsia népeit az indiai partoktól a japán szigetekig.

Ennek az egyre nagyobb erővel fellépő japán-indiai együttműködésnek kezdetei az angol ázsiai politikáig nyúlnak vissza, mely a századfordulón mozgósította Japánt Oroszország ellensúlyozására és India északi határainak tehermentesítésére. 1902-ben egyezményt kötött az angol és a japán kormány, mely azonban eredetileg csak a kínai angol és a koreai és kínai japán érdekek védelmére és kölcsönös méltánylására vonatkozott. Ez az a kor, mikor Anglia növekvő aggodalommal figyelte Oroszország középázsiai terjeszkedését, s úgy látta, hogy az angol és japán érdekek e ponton közösek. Az orosz titkos levéltárak legújabban felfedezett adalékai világosan bizonyítják, hogy ez a megegyezés egyszerűen India északi peremének védelméről is tartalmazott részleteket. Arról volt szó, hogy Anglia Japán segítségére számít az oroszok esetleges indiai betörésének esetén. Pár évvel utóbb, az orosz-japán háború idején Lord Kitchenerrel bizalmasan közölte a melléje beosztott japán vezérkari tiszt, hogy India északi határainak veszélyeztetése esetén japán csapatok állanak az angol katonai parancsnok rendelkezésére. Az 1905-ben és 1911-ben kötött angol-japán szövetségi egyezmények szintén állást

foglaltak India kérdésében. De már ekkor is az volt a japán politikusok és szellemi vezetők véleménye, hogy Anglia semmit sem kockáztat az orosz-angol-japán viszonylatokban, viszont mindent megnyerhet. Japán Oroszország fölött aratott győzelmével elhárult az indiai határt fenyegető orosz veszély s egyben az a Franciaország is visszaszorult a gyarmatosítás versenyéből, mely mindent az orosz kártyára tett 1906-ban, s melyre egész 1914-ig gyanakodott az angol koloniális politika.

Később azonban ez a japán-angol együttműködés növekvő féltékenységnek adott helyet. Ennek oka a japán gazdasági terjeszkedésben keresendő. Az angol titkos szolgálat aggódva figyelte a nyilván politikai missziók birtokában is eljáró japán kereskedők működését. Már az 1910-es években feltámadt a gyanakvás az angolokban, hogy a japán gazdasági törekvések kapcsolatot találnak a hindu nacionalizmussal. Ugyanezért féltékenyen figyelték az angolok vezető hinduk, például Rabindranath Tagore japáni utazásait. Anglia ázsiai politikája „sztatikus” jellegű volt, viszont Japáné terjeszkedő és „dinamikus”. Ilymódon az érkeket védő Anglia mereven és keményen elutasította a japán gazdasági igényeket. A kínai angol-japán rivalitás rövidesen érezte a maga hatásait az indiai politikában is. Az angol gazdaságnak észre kellett vennie, hogy a japán gazdasági terjeszkedés nem áll meg Kínában, hanem áterjed Indiára is s a gyapot-, vas- és acéliparban éppen úgy észrevehető lett a japán verseny, mint a hajóépítés terén. 1904 és 1913 között Japán kínai kivitele megháromszorozódott; ugyanez áll Japán és India viszonylataira is. 1904 és 1917 között pedig Japán kínai kivitele hatszorosára nőtt, indiai kivitele pedig megtízszereződött. Japán ázsiai terjeszkedése és indiai politikája tehát már az első világháború korában kezdetét veszi. Angliát ez azért is érinti, mert hiszen a gyapotipar Japánnak is elsőrendű iparává nőtt s ahogy Japán meghódította magának a kínai gazdaságot, megkezdheti terjeszkedését India felé is, — ez azonban Lancashire végét jelentené ... India területén találkoznak ugyanis gyilkos versenyben Lancashire és Japán hasonló termékei.

Még élesebbre fokozódott ez a verseny, midőn Japán megkezdte terjeszkedését Afrika felé. Az első világháború után Japán teret nyer Abesszíniában is s innét veszélyeztette az indiai és közeli angol gazdaságot és hatalmi pozíciót. A Perzsa-öböl, Suez, Madagaszkár angol problémája tehát nem 1942-es keletű. Indiai vezető elmék tudják jól, hogy Anglia távozásával a tarka, változatos Indián a káosz lenne úrrá, — ezért fordultak figyelemmel és érdeklődéssel Japán felé

Az indiai nacionalizmus kaotikus állapotaira azonban mi sem jellemzőbb, hogy a japán hajlandósággal párhuzamosan több más irány is küzd az uralomért. S a mostani háborús események azt mutatják, hogy a japánbarát irányzat hívei inkább a külföldön fejthetnek ki tevékenységet, míg a belső indiai viszonylatokban más értelmet vesz az ázsiai gondolat. Az indiai nacionalizmus ebben a vonatkozásban is az európai társadalmi és politikai viszonylatok függvénye. A hindu nacionalista politikának ez a szárnya a „baloldali” Európa felé fordult, miközben elutasította magától az angol imperializmust. Lenin ázsiai politikájának igen lényeges része volt a gyarmati nacionalizmusok és a Szovjetunió kapcsolatainak kiépítése. Az orosz felfogás szerint ugyanis a gyarmat-india-délfrikai területeken a faji-nemzeti probléma egyet jelent a gazdasági kérdéssel, amit különben a hindu nacionalizmus és az angol ipari és vámrendszer ellentéte is bizonyít. A szovjetorosz politika tehát mind Indiában, mind Kínában, mind pedig Délafrikában támogatta az angolellenes és antiimperialista, antikapitalista faji-bennszülött mozgalmakat. Ugyanezt a politikát követte Oroszország Kínával és Perzsiával szemben is, midőn lemondott mindazokról a koncessziókról, érdekszférákról, melyeket a cári korszak szerzett a többi európai hatalmak társaságában. E mögött az orosz politika mögött ott volt az a számítás is, hogy a szovjet ipar új piacra találván, a gyarmati népeket megszervezheti az angol gazdasági fölény ellenében. Így támogatta Oroszország Kínát is, előbb az angol, utóbb meg a japán gazdasági uralommal szemben.

A hindu nacionalista mozgalmakra az 1920—30-as években élénk hatást tett. ez az orosz elgondolás, melynek további hatására vall az is, hogy a hindu nacionalista-kongresszusi párt a baloldali európai mozgalmak (spanyol polgárháború stb.) javára nyilatkozott. Utóbb pedig ugyanez az orosz koncepció teremtett együttműködést Csangkaisek marsall csunkingi kormányára és az indiai vezető körök között.

A közelmúlt események különös paradoxonja, hogy a világpolitikai változások addig fejlődtek, míg az angol, kínai és orosz politika egyetértének India kérdéseiben. A szovjetorosz kormány az angol megoldás érdekében vetette latba befolyását az indiai politikusok között. S India kérdéseire az sem lehet közömbös — ismervén az északindiai helyzet és a Perzsa-öböl régi összefüggéseit, — hogy Szovjetországnak haderői most ott állanak Iránban, szinte már a Perzsa-öbölnek Oroszország számára egykor tilos partjainál, mintegy az angol politika kezeseiként...

Az indiai és orosz-ázsiai viszonylatok bonyolultságára vall az a „világ-nézeti“ és „emberi“ ellentét, ahogyan soká különböztek a hindu és az orosz politika és társadalmi fejlődés módszerei. Az új orosz politikát az industrializmus szelleme hatja át s a Szovjetunió egyik legjelentősebb ázsiai hatása az — ami Japánt és Angliát egyformán nyugtalanította — hogy szétvitte az industrializmus szellemét és eredményeit a belsőázsiai népek közé. Kína éppen úgy nem érdektelen ez iránt az industrializmus előretörés iránt, mint ahogy a hindu nacionalizmusra is igen hatott az ipar új szelleme. Ez a nacionalizmus kezdetben élesen ellene volt minden ipari és technikai fejlődésnek s ebben az angol-európai civilizáció kártékony művét látta. Rabindranath Tagore bárhogyan csodálta is Japán ipari és gazdasági fejlődését, mégsem rejthette el ellenszenvét az ipari eszközökkel hódító angol imperializmussal és hódítással szemben, éppen mert ennek természete ipari és mechanisztikus, tehát ezernyi szoros kapoccsal nő össze a földdel, a föld termékeivel. Gandhi egész politikája s a régi hindu passzív vallási szellem felélesztése mögött mindenütt ott áll ez az iparellenesség. Csak az újabb hindu nemzedék barátkozott meg az ipar szellemével. S nem kétséges, hogy itt nemcsak az angol-európai civilizáció mélyebb ismerete hatott, hanem hatott az „ázsiai“ programmal fellépő szovjetorosz politika példája is.

Ebben a vonatkozásban a hindu nacionalizmus egészen modern termék s teljesen egyezik abban a nyugati nacionalizmusokkal, hogy lényege elsősorban gazdasági természetű. A nyugati nacionalizmusok tartalma a gyarmati imperializmus. Ez a gazdasági szemlélet ragadt át aztán a hindu önállósági politikára is. Hiszen az angol térfoglalás is elsősorban gazdasági kereskedelmi természetű volt s India csak jóval később nyert politikai és birodalmi szervezetet, miután a XIX. század derekán a londoni kormányzat is elérkezettnek látta az időt a Keletindiai Társaság kizsákmányoló gazdasági tevékenységének megszüntetésére. Ettől fogva az angol közigazgatás védelme alatt nem a Társaságba szervezett cégek közös szervezete, hanem az individualista gazdasági rendszer uralkodott India népein. 1600-tól kezdődik az angol kereskedők indiai tevékenysége, de a nagy hódítási és gazdasági műveletek — a portugál és francia konkurrencia leküzdése után — csak a XVIII. század végével kezdődnek igazán. Semmi sem jellemzőbb a gazdasági térfoglalás menetére, mint hogy a Keletindiai Társaság tagjai például már 1676-ban 20%-os osztalékot kaptak s az angol behozatal Indiából 8000-ről 300.000 fontnyi összegre emelkedett. Az angol gazdaság úgy biztosította az indiai piacot és nyersanyagtermelést a maga számára, hogy különböző intézkedésekkel megsemmisítette a helyi ipart. A XVIII. század végén az indiai textilipar igen magas színvonalon állott. De 1775-ben egyszerűen

betiltották Bengáliában a textiliák gyártását s takács- és szövőmunkákat csak a Keletindiai Társaság műhelyeiben engedélyeztek. Ugyanekkor viszont annál erőteljesebben támogatták az angolok — egészen napjainkig — a régi állami és társadalmi berendezkedéseket, különösen a fejedelmek uralmát.

Az angol gazdasági szempontok indokolták tehát, hogy India elsősorban agrárországgá változzék. India gazdag szénben, sóban, aranyban, mangánban, bőven van petróleuma, óriási mértékben termel jutát és gyapotot egyéb mezőgazdasági termékek (tea, rizs stb.) mellett. Ilymódon Indiának saját ipara lehetne; ám a lakosságnak 70%-a mégis földművelő. Ez a helyzet alig változott 1860 óta, mióta először alakultak Indiában helyi juta- és gyapotgyárak. A vámrendszer ugyanekkor az angliai behozatalnak kedvezett. A hindu nacionalizmus tehát az angol gazdasági politikát okolja a lakosság hátramaradottságáért és nyomoráért, — India iparosításának kérdése egyszerre a nemzeti önrendelkezés és a szociális forradalmiság kérdése. Miközben az ázsiai népek önrendelkezéséről beszél ez a nacionalizmus, már mindenben az európai gazdaság függvénye és szemléletmódja teljesen európai.

Itt két szempontnak van igen nagy jelentősége. Az egyik az angol civilizáció hatása. Indiát az angol uralom tette egységessé. India történetében először az angol uralom idején érte el az egység mai fokát. Az angol politika ugyan különbséget tesz a régi fejedelmek uralma alatt álló Hindu-India (Indian India) és a közvetlen angol kormányzás alatt álló British India között, azonban ennek nincsen gyakorlati jelentősége akkor, ha tudjuk, hogy a fejedelmek is milyen szoros dinasztikus, politikai és gazdasági kapcsolatokkal egyesültek az angol uralommal. Brit-India 860.000 négyzetmérföldnyi területén 256 millió lélek lakik (1931-es adatok), míg Hindu-India 700.000 négyzetmérföldnyi területének mintegy 80 millió ember a lakossága. Ez utóbbi terület kb. 600 külön kisebb-nagyobb államra oszlik... A lakosság egy-egyede mohamedán, nem ismeri a kasztrendszer s a XIX. századtól máig igen közeli viszonylatokat szőtt (Musztafa Kemál epizódját kivéve) az angol kormányzattal: a török szultanátus és Anglia érdekei azonosak voltak s a szultán többször intette (kalifái méltóságánál fogva) India mozlímjeit az Anglia iránti lojalitásra. Az Izlám tehát nemcsak a hajdani arab hódítás korában, de azután is máig veszélyezteti India, illetve a hinduizmus egységét, bár a mozlímok sem mentesek a hinduizmus hatásaitól. Az egész roppant területen és a rengeteg kis nép és nyelv fölött mintegy 135.000 európai uralkodik; közülük mintegy 60.000 az angol katona. Ami annál könnyebben mehet, mivel 1857, a sepoy-lázadás óta a hinduknak tilos volt a fegyvertartás s az indiai hindu katonaságot nem is annyira az angol-indiai területekről, mint a fejedelemségekből sorozzák, ahol még teljesen a régi társadalmi szellem uralkodik Brit-India mozgalmas és nyugtalan, sokszor forradalmi gondolkozásával szemben. E változatosságba, — bár a történelmi elvet saját érdekükben és az őket támogató fejedelmek érdekében is igen tiszteletben tartják — az angolok vittek egységet; a gazdasági fejlődés Indiában teremtett centralizmust, a közlekedés fejlődése nemcsak az angol kereskedés és ipar érdekeit szolgálta, de javára vált a hindu nacionalizmusnak is. A népek és nyelvek zűrzavarában a modern angol igazgatás révén ismerték meg egymást a hinduk, akiknek roppant milliói közül csupán mintegy két és félmillió tanultabb és gazdasági pályán lévő ember ismeri az angol nyelvet. Ám az angol nyelv a hindu nacionalizmus és nemzeti egységmozgalom fontos eszköze; a nemzeti kongresszusokon és gyűléseken a különböző tájak és nyelvek emberei angolul értik meg egymást s angolul jelennek meg a legerterjedtebb angolelles nacionalista bengáli lapok is.

Különben is az angoloknak, mint egyéneknek nem egyszer nagy szerepük volt a hindu nacionalizmus fejlesztésében; a közelmúltból említsük az ismert agg teozófus hölgy, Annie Besant nagy szolgálatait, Tagore angol híveit, Gandhi londoni rajongóit s nem utolsósorban azt az indiai kormány hivatalnokot, A. O. Hume-ot, akinek műve volt a hindu nemzeti kongresszus megalapítása. (1885). A következő években számosan vettek részt a hindu szabadságmozgalom iránt érdeklődő angolok a kongresszus munkálataiban.

A nacionalista mozgalom első szakaszaiban az erőhatalmi ellenállás gondolata váltakozott a Gandhi által is hirdetett passzív rezisztencia kultuszával, mely utóbbi a régi hindu háziipar és a teljes fegyvertelenség és pacifizmus eszményével párosult. Utóbb egyre nagyobb teret foglalt el a hindu nacionalizmusban az európai hatás, mely az industrializmus gyakorlatától várta India függetlenülését. Az angol visszahatás is az ipari és technikai önjogúság késleltetésében nyilatkozott. Közben a legkülönbözőbb eszmék és eszmények szívódtak fel a hindu nacionalizmusba az európai szabadságmozgalmak örökségéből. A francia forradalom egyenlőségi és nemzetegységi jelszavai ma a hindu tömegmozgalom követelményei, egyfelől az angolok által pártolt fejedelemségek, másfelől pedig a kasztok ellenében. Mazzini és az Ifjú Itália gondolata éppen úgy megtalálja a maga híveit, mint az ír „home rule“ Indiára alkalmazott analógiája. A bolsevik orosz hatást Tolsztoj nagy kultusza készítette elő. Tolsztoj Gandhira is erősen hatott. A modern industrialis nacionalizmus pedig egyre gyakrabban fordul (Nehru és a kongresszusi párt ifjabb csoportja) az Északamerikai Egyesült Államok felé, ahonnan a kínai nacionalizmus is sok ösztönzést merített.

Az ipari követelmények mellett mi ennek a nacionalizmusnak leglényegesebb igénye Angliával szemben? A későbbi koncepciók, a dominiuni státus elérése az önkormányzat különböző békés fokozatain át, tulajdonképpen mind ennek az egy gondolatnak szülöttei. Ez a gondolat pedig a teljes hindu nemzeti egység. India ugyanis az angolok hatására, adminisztrációjuk és gazdaságuk nyomán alakul nemzetté... Rabindranath Tagore és a többi hindu politikai gondolkodók a nyugateurópai értelmű nemzetben ellenszenves és erőszakos jelenséget látnak, mely a maga technikai erejével és politikai egységével igazta le Indiát, mikor még az nem ismerte a nemzeti eszmét és politikát. A hindu gondolkodók szerint India társadalmának és szellemének lényege egyetemes emberi fontosságú és jelentőségű, nemzeti kötöttségek nélkül; s különben is India a maga tarkaságában — ezt jól tudják a hindu-bengáliai vezetők is — korántsem „nemzet“ a szó nyugateurópai és nemzetállami értelmében. A nemzetté alakulás folyamata, az egységes gondolkodás kialakítása még most is tart. Az ipar és a technika a nagy hindu tömegek számára — nemzetté alakulásuk esetére — anyagi felemelkedést ígér; a hindu nacionalizmus tehát népi-demokratikus mozgalom. Ez a „demokratikus“ jelleg elsősorban Brit-Indiában született és emelkedett uralomra a közvélemény fölött. Uralkodó szelleme mégis a hinduizmus, melyet most már nem vallási, hanem geográfiai és emberi értelemben értenek s ez az egység most annál hevesebben fordul a szeparatista mohamedánok s a különböző kisebbségek ellen. Ezek a kisebbségek állandó eszközei az angol hatalmi politikának; védelmük a hindu társadalmi és vallási túlsúllyal szemben erős fegyvere az angol uralomnak. A nemzeti egység mozgalma nem áll meg Brit-India határainál; áterjed a fejedelmek zárt és elmaradottabb területeire is. A demokratikus egységmozgalommal szemben a régi abszolutista módszerekkel kormányzó fejedelmek Anglia segítségét keresik; ez a hindu főúri társaság különben is már régóta részese az angol társasági életnek. Nem is ezek a „történelmi“ rétegek viszik előre a hindu nacionalizmus ügyét, hanem az intellektuális közép-rétegek, kereskedők, polgárok, írók, ügyvédek (Gandhi stb.), akikhez csatlakoznak a történelmi osztályok művelt tagjai is (Tagore, Nehru).

Az igazgatás kérdése az a pont, ahol Sir Stafford Cripps tárgyalásai megakadtak. Ugyanis Cripps sem mehetett el a hindu nemzeti egység olyan elismeréséig, mely átadta volna a pénzügyeket és főleg a hadügyet a hinduk kezébe.

Ez tényleg többet jelentene, mint a domíniumi státus s tovább menne» mint a sokak által mintául választott ír Szabadállam viszonya Angliához. Azonfelül Cripps terve a kilátásba helyezett hindu federációt még mindig a régi alapokra építette volna fel. Említettük már, hogy az angolok az indiai „történelmi“ alakulatok (fejedelemségek stb.), valamint a kisebbségek (mozlimok, sikhek, párszik stb.) védelmének hangoztatásával gördítenek akadályokat a hindu egység elé. Az indiai federáció tehát nem adta volna át az uralmat teljesen a hindu kongresszusi pártnak, mely most az indiai nemzetegység teljes követelésével lépett fel. Az angol terv mellett a különböző elemek szabad választására bízta volna, hogy részt akarnak-e venni a tervezett federációban s a kisebbségek pártolásán túl különleges helyzetet biztosított volna a fejedelemségeknek is. Cripps tervében világosan felismerhető volt a Szovjetunió nemzetiségi alkotmányának hatása. Ám az angol megoldást nem hathatta át olyan egységes szellem, a szocializmus szelleme, mint a szovjetorosz államnak a szocialista-kommunista gyakorlat által összefoglalt nemzetiségi atomizáltságát. Cripps tervének elemi része maradt továbbra is az angol uralom. Lényegében tehát ez a terv még mindig nem jelentette a hindu nacionalizmus teljes megvalósulását, bár megszüntette a „diarchia“ rendszerét, vagyis a belügyekben teljesen szabad kezet engedett volna a hinduknak. Ez gyakorlatilag annyit jelentett volna, hogy a tényleges hatalmat és ügyintézést gyakorló londoni indiai államtitkár és a sokban valósággal „királyi“ látszattal fellépő, udvartartással rendelkező, mégis mindenben London alá rendelt alkirály helyére a hinduk nemzeti akarata került volna. Jelenleg különben 15 provinciára oszlik Brit India, s ezekben helyet engedtek a hinduk közreműködésének is. A provinciák élén álló kormányzók két ügykör felett döntenek. Az egyik a „reserved subjects“, ami alatt az angol hatalom fenntartásának összes eszközeit összefoglalták. Ilyen „fenntartott ügyek“ a közrend, a hivatalnokok alkalmaztatása stb. E tárgykörökkel foglalkozik a kormányzó mellett az „Executive Council“. A „transferred subjects“ a másik csoport. Az ilyen „átvitt ügyek“ alatt értik a földművelés, az oktatás, az egészségügy kérdéseit, stb., melyek kevésbé fontosak az angol kormányzat számára. E tárgyakban is a kormányzó dönt az általa kinevezett helyi miniszterekkel, akik a helyi parlament tagjai. E helyi parlamentek választják aztán megfelelő arányban a kormányzók minisztereit. A választójogot különféle cenzusok szabályozzák. 270 millióból e cenzusok ügyes alkalmazása révén csupán 7.4 milliónak van választójoga. (A 353 millió indiai lakosból a 270 millión felüli szám a fejedelemségeknek minden jog nélküli polgára...) Ami tehát az indiai kormányzást illeti, az „representativ“, de nem felelős („responsible“) jellegű.

Az az 1919-ből eredő s Montagu indiai államtitkár és Lord Chelmsford alkirály tervéből eredő megoldás a „diarchia“ e rendszerével akarta „fokozatossá“ tenni az indiai kérdés fejlődését. A rendkívül bonyolult és mesterkéltszerű diarchikus rendszer nem bizonyult tartósnak és célravezetőnek. Az újabb reformtervek már mind szembefordultak a diarchia rendszerével s az 1930 óta egyre élénkebb indiai diskusszió eredménye már az volt, hogy az angol megoldások is közeledtek a hindu álláspont felé. Ezt az álláspontot azonban nyilván felbátorította a japán térfoglalás közeledése, másfelől fjedig elkésérítette az a tény, hogy a Cripps-féle terv tovább is csak fenn akarja tartani India régi széttagolt területi és politikai rendszerét. A kongresszusi párt most már úgy lép fel, mint amely magának igényli az államhatalom teljességét. Tehát eleve ki akarja küszöbölni a lehetőséget, hogy az angoloknak befolyásuk legyen hatalmi és gazdasági érdekeik védelmére az indiai belpolitikában, kiváltképpen a kisebbségek, a hadügy és a gazdasági ügyek

kérdéseiben. Íme, még kezében sincsen az uralom, a szabadságért küzdő párt máris uralmi igényeket hangoztat. A hindu nacionalizmus fejlődése kiváló példája a modern nacionalizmus útvonalának. A népi és gazdasági ellenállás, a szabadságmozgalom szellemi magatartása mögött mindig ott van az uralmi igény; a szabadságésszme a hatalom útját készíti elő.¹

ARGUS

„KORUNK IRODALMA“

ATÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK egyik kényes problémája saját koruk módszeres feldolgozása. Sok történetíró nem is hajlandó foglalkozni kortársaival. Hivatkozik arra, hogy azoknak várható érzékenysége, akikről ír, befolyásolja munkáját; hivatkozik arra, hogy a „történelmi távlat“ hiánya is torzítja ítéletét, hogy saját korát nem ismerheti annyira, mint a régebbi évekéét. Viszont a kortárs-történetíróknak kútfő-értékük lesz később, meg az olvasó közönség is szívesen fogadja a magasabb szempontú, összefoglaló, a közvetlen kritika szempontjain felül emelkedő történelmi tájékoztatást.

Mostanában jelent meg Pintér Jenő nagyterjedelmű irodalomtörténetének befejező nyolcadik kötete. A befejezés terjedelemre méltó az előzményekhez: két kötetre oszlik és több mint 1400 lap.

A nagy irodalomtörténet eredeti terve a háború előtti időben született meg. Az első fogalmazásban négy kötet jelent meg 1909—1913 között és Kazinczy Ferenc haláláig ölelte fel az irodalom anyagát. A század első éveiben virágzott szellemi életünkben a pozitívizmus, s ez a légkör termelte Pintér Jenő gondolatát is, anélkül azonban, hogy a pozitívista történetírásra jellemző pszichológiai elmélyültség eljutott volna, ő megállt az egyszerű adatközlésnél. Irodalomtörténetében összefoglalja, leltározza a tudományos kutatás addigi eredményeit és óvakodott attól, hogy egyéni szempontokkal, feltevésekkel megzavarja a biztos adatok köreit. A vitás kérdésekben sem döntött: ismertette az ellentétes véleményeket, a többit a további kutatásra bízta. A gondolat annyira tetszett abban az időben, hogy az Akadémia Semsey-jutalmával tüntette ki a fiatal szerzőt és csakugyan kár, hogy Pintér terve nem ebben a formában valósult meg.

A világháború és a forradalom zűrzavara után Pintér Jenő a budapesti tankerület főigazgatója lett, s úgy érezte, hogy az eszmék kavargásában magas méltóságával együtt jár, hogy irányt szabjon az irodalomnak. 1921-ben jelent meg kétkötetes irodalomtörténete, amelyet „tudományos rendszerezés“ nék minősített. Komoly bírálók, az irodalomtörténet konzervatív képviselői figyelmeztették, hogy ami könyvében jó, az az eredeti gondolat megvalósítása: „bibliographie raisonnée“, ahogy a franciák szeretik emlegetni a bizonyos szempontok szerint feldolgozott kutatási anyagot. De megmondták azt is, hogy mikor ítélkezni és irányítani akar, merevségével, kicsinyességével inkább árt, mint használ azoknak az eszméknek, amelyeket hirdet.

A jószándékú és alapos bírálatnak meg is lett az eredménye. Néhány évi szünet után, amikor fejlett gyakorlati érzéssel kamatoztatta addigi tudományos eredményeit középiskolai és népszerű irodalomtörténetekben, újra hozzáfogott nagy vállalkozásához. 1930—1934 között jelent meg hétkötetes

¹ Az indiai kérdés számos vonatkozásának kimerítő tárgyalását l. a Magyar Szemle 1942 februári számában: Fejes György: India útja a függetlenség felé. (77.1.)